

บทที่ ๔

ผลของกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนหนองแขง วิทยาคม อำเภอบ้านเสต จังหวัดขอนแก่น

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ผลของกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนว วิถีพุทธโรงเรียนหนอง
แขงวิทยาคม อำเภอบ้านเสต จังหวัดขอนแก่น ” ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ทำการวิเคราะห์ ข้อมูล มี
รายละเอียดดังนี้

๔.๑ ผลการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

การศึกษาทั้งในการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ศึกษาผลการสอนวิชา
พระพุทธศาสนาจากกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ๑ ท่าน ครูสอน ๕ รูป/คน
คณะกรรมการสถานศึกษาจำนวน ๔ รูป/คน ผู้ปกครอง ๗ คน นักเรียน ๒๐ คน รวมทั้งสิ้น ๓๗ รูป/
คน ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์โดยการวิเคราะห์จากตารางคิดเฉลี่ยโดยใช้ค่าร้อยละ สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔ การปฏิบัติตามหลักพุทธคุณ ๓ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

หลักธรรม	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ปัญญาคูณ (สุตะ การฟัง และจินตะ การ คิด จากสิ่งที่ได้เล่าเรียนมา)	๓๗ ๑๐๐	๓๐ ๘๑.๑	๒๐ ๕๔.๐	๑๒ ๓๒.๔	๕ ๑๓.๕
วิสุทธิคุณ (รักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์และไม่ ทำผิดกฎหมายบ้านเมือง)	๓๔ ๙๑.๘	๓๑ ๘๓.๗	๒๓ ๖๒.๑	๑๓ ๓๕.๑	๓ ๘.๑
กรุณาคุณ (ไม่เบียดเบียนคนอื่น)	๓๖ ๙๗.๒	๓๓ ๘๙.๑	๒๘ ๗๕.๖	๑๖ ๔๓.๒	๑๔ ๓๗.๘

จากตารางที่ ๔ แสดงได้ว่า ผลการปฏิบัติตามหลักพุทธคุณ ๓ ของนักเรียนโรงเรียน
หนองแขงวิทยาคมพบว่า ส่วนใหญ่นักเรียนได้ปฏิบัติข้อปัญญาคูณ (สุตะ การฟัง และจินตะ การคิด
จากสิ่งที่ได้เล่าเรียนมา) คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ วิสุทธิคุณ (รักษาศีล
๕ ให้บริสุทธิ์และไม่ทำผิดกฎหมายบ้านเมือง) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๙๑.๘ และรองลงมา คิดเป็น

ร้อยละ ๘๓.๓ กรุณาคุณ (ไม่เบียดเบียนคนอื่น) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๒ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๑

ตารางที่ ๕ การปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

หลักธรรม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ทาน (ช่วยเหลือเพื่อนๆ เท่าที่จะทำได้ เช่น แะน่ำนการบ้าน ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จด้วยดี)	๓๒ ๘๖.๔	๒๕ ๖๑.๓	๒๔ ๖๔.๘	๑๓ ๓๕.๑	๑๐ ๒๖.๐
ศีล (ความมีระเบียบวินัย ใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียน และไม่ฝ่าฝืนระเบียบต่างๆ ของโรงเรียน)	๓๐ ๘๑.๐	๒๐ ๕๔.๐	๑๕ ๔๐.๕	๑๔ ๓๖.๘	๔ ๑๐.๘
ภาวนา (การลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ช่วยเหลือเพื่อนๆ อย่างมีความตั้งใจ/การนั่งสมาธิ/การเดินจงกรมตามที่พระอาจารย์สอนเมื่อเข้าค่ายพุทธบุตร)	๒๘ ๗๕.๖	๒๕ ๖๓.๕	๑๗ ๔๕.๕	๑๖ ๔๓.๒	๖ ๑๖.๒

จากตารางที่ ๕ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ของนักเรียนโรงเรียนบ้านโนนม่วง พบว่า นักเรียนได้ให้ทาน (ช่วยเหลือเพื่อนๆ เท่าที่จะทำได้ เช่น แะน่ำนการบ้าน ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จด้วยดี) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๔ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๘ ศีล (ความมีระเบียบวินัย ใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียน และไม่ฝ่าฝืนระเบียบต่างๆ ของโรงเรียน) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐

ตารางที่ ๖ การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

หลักธรรม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
อธิศีลสิกขา (ฝึกฝนตนเองให้เป็นคนรู้จักระเบียบวินัยที่ดี)	๒๕ ๖๑.๓	๑๕ ๕๑.๓	๑๔ ๓๖.๘	๑๐ ๒๖.๐	๗ ๑๘.๕
อธิจิตตสิกขา (ฝึกฝนตนเองให้มีความอดทนและความตั้งใจในการศึกษา)	๒๕ ๖๓.๕	๒๔ ๖๔.๘	๒๒ ๕๕.๔	๑๕ ๔๐.๕	๘ ๒๑.๖

อธิปญญาศึกษา (ฝึกฝนตนเองให้มีองค์ความรู้ใหม่ๆ มีพัฒนาการด้านความคิดเชิงสร้างสรรค์)	๓๐ ๘๑.๐	๒๘ ๗๕.๖	๑๔ ๓๗.๘	๑๐ ๒๗.๐	๕ ๑๓.๕
--	------------	------------	------------	------------	-----------

จากตารางที่ ๖ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคมพบว่า อธิศีลสิกขา (ฝึกฝนตนเองให้เป็นคนรู้จักระเบียบวินัยที่ดี) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๓ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓ อธิจิตตสิกขา (ฝึกฝนตนเองให้มีความอดทนและความตั้งใจในการศึกษา) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๘ อธิปัญญาสิกขา (ฝึกฝนตนเองให้มีองค์ความรู้ใหม่ๆ มีพัฒนาการด้านความคิดเชิงสร้างสรรค์) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๖

ตารางที่ ๗ การปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

หลักธรรม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ทุกข์ (รู้จักปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง เช่น ปัญหาติดเกมส์)	๒๐ ๕๔.๐	๑๕ ๔๐.๕	๑๐ ๒๗.๐	๓ ๑๘.๕	๔ ๑๐.๘
สมุทัย (รู้จักสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา เช่นอยากเล่นเกมส์เพราะจิตใจหมกมุ่นอยู่ในเรื่องนั้นๆ นานเกินไป จนกระทั่งไม่อาจเปลี่ยนจิตใจให้มั่นคงไปศึกษาเล่าเรียนได้)	๒๒ ๕๕.๔	๑๕ ๕๑.๓	๑๖ ๔๓.๒	๑๒ ๓๒.๔	๖ ๑๖.๒
นิโรธ(หากเลิกเล่นเกมส์ได้แล้ว ก็จะเรียนเก่งและทำกิจกรรมอื่นๆ ได้มากกว่าเล่นเกมส์)	๑๕ ๕๑.๓	๑๑ ๒๕.๗	๕ ๒๔.๓	๔ ๑๐.๘	๒ ๕.๔
มรรค (ทำงานบ้านช่วยผู้ปกครอง แนะนำการบ้านช่วยเพื่อนๆ ทำกิจกรรมช่วยเพื่อนๆ ทำกิจกรรมช่วยคุณครู หันไปทำงานเบาๆ แทนเล่นเกมส์เช่น วาดรูป ถ่ายรูป สะสมแสตมป์)	๒๐ ๕๔.๐	๑๓ ๔๕.๕	๑๐ ๒๗.๐	๓ ๑๘.๕	๓ ๘.๑

จากตารางที่ ๗ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม พบว่า ทุกข์ (รู้จักปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง เช่น ปัญหาติดเกมส์)ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ

๕๔.๐ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ สมุทัย (รู้จักสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาเช่น อยากเล่นเกมส์ เพราะจิตใจหมกมุ่นอยู่ในเรื่องนั้นๆ นานเกินไป จนกระทั่งไม่อาจเปลี่ยนจิตใจให้มั่นคงไปศึกษาเล่าเรียนได้) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๔ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓ นิโรธ (หากเลิกเล่นเกมส์ได้แล้ว ก็จะเรียนเก่งและทำกิจกรรมอื่นๆ ได้มากกว่าเล่นเกมส์) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗ มรรค (ทำงานบ้านช่วยผู้ปกครอง แนะนำการบ้านช่วยเพื่อนๆ ทำกิจกรรมช่วยเพื่อนๆ ทำกิจกรรมช่วยคุณครู หันไปทำงานเบาๆ แทนเล่นเกมส์เช่น วาดรูป ถ่ายรูป สะสมแสตมป์) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕

ตารางที่ ๘ ผลการปฏิบัติตามหลักศรัทธา ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

หลักธรรม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
เชื่อกรรม (เว้นทำกรรมชั่วแล้วทำกรรมดีแทน เช่น ไม่ทำร้ายคนและสัตว์)	๑๖ ๔๓.๒	๑๒ ๓๒.๔	๕ ๒๔.๓	๔ ๑๐.๘	๒ ๕.๔
เชื่อผลของกรรม (เชื่อว่าหากทำดีย่อมได้รับผลดี ส่วนทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทนเสมอ เช่น หากทำร้ายเพื่อนๆ ก็จะถูกตำราวจับกุมคุมขังไม่มีอิสระ ไม่ได้เรียนต่อ เป็นต้น)	๒๕ ๖๗.๕	๒๐ ๕๔.๐	๑๕ ๔๐.๕	๑๐ ๒๗.๐	๓ ๑๘.๕
ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน (เชื่อว่าทุกคนทำดีและทำชั่ว ก็จะต้องรับผลของสิ่งที่ตนทำ เอาไว้ จะให้คนอื่นมารับผลแทนไม่ได้)	๒๘ ๗๕.๖	๒๒ ๕๕.๔	๑๒ ๓๒.๔	๘ ๒๑.๖	๓ ๘.๑
เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า(เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงและพุทธธรรมเป็นสิ่งที่เกื้อกูลต่อมนุษย์ให้มีความสุขในการดำเนินชีวิต)	๒๔ ๖๔.๘	๒๐ ๕๔.๐	๑๒ ๓๒.๔	๕ ๒๔.๓	๔ ๑๐.๘

จากตารางที่ ๘ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักศรัทธา ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม พบว่า นักเรียน เชื่อกรรม (เว้นทำกรรมชั่วแล้วทำกรรมดีแทน เช่น ไม่ทำร้ายคนและสัตว์) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๒ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๔ เชื่อผลของกรรม (เชื่อว่าหากทำดีย่อมได้รับผลดี ส่วนทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทนเสมอ เช่น หากทำร้ายเพื่อนๆ ก็จะถูกตำราวจับกุมคุมขังไม่มีอิสระ ไม่ได้เรียนต่อ เป็นต้น) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐ ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน (เชื่อว่าทุกคนทำดีและทำชั่ว ก็จะต้องรับ

ผลของสิ่งที่คนทำเอาไว้ จะให้คนอื่นมารับผลแทนไม่ได้ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๔ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงและพุทธธรรมเป็นสิ่งที่เกื้อกูล ต่อมนุษย์ให้มีความสุขในการดำเนินชีวิต) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๘ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐

ตารางที่ ๕ ผลการปฏิบัติตามหลักอบายมุข ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

หลักธรรม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
นักเลงหญิง/นักเที่ยวผู้หญิง (ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องผิดประเวณีหรือการล่วงละเมิดทางเพศตรงข้ามแม้กระทั่งเพศเดียวกันก็ตาม)	๓๒ ๘๖.๔	๓๐ ๘๑.๐	๒๒ ๕๕.๔	๓ ๑๘.๕	๒ ๕.๔
นักเลงสุรา /นักดื่ม(ไม่ดื่ม ไม่เสพสารเสพติด ไม่ค้าขายหรือช่วยเหลือการค้าขาย)	๓๓ ๑๐๐	๓๒ ๘๖.๔	๒๕ ๖๓.๕	๑๒ ๓๒.๔	๑๐ ๒๓.๐
นักการพนัน (ไม่เล่นการพนันทุกชนิด)	๓๕ ๘๔.๕	๒๔ ๖๔.๘	๒๐ ๕๔.๐	๑๕ ๔๐.๕	๕ ๒๔.๓
คบคนชั่ว (เลือกคบเพื่อนที่ดีหรือกัลยาณมิตร /หลีกเลี่ยงเพื่อนไม่ดี)	๓๐ ๘๑.๐	๒๕ ๖๓.๕	๑๕ ๔๐.๕	๕ ๒๔.๓	๕ ๑๓.๕

จากตารางที่ ๕ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักอบายมุข ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม พบว่า นักเลงหญิง/นักเที่ยวผู้หญิง (ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องผิดประเวณีหรือการล่วงละเมิดทางเพศตรงข้ามแม้กระทั่งเพศเดียวกันก็ตาม) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๔และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ นักเลงสุรา /นักดื่ม(ไม่ดื่ม ไม่เสพสารเสพติด ไม่ค้าขายหรือช่วยเหลือการค้าขาย) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๔ คบคนชั่ว (เลือกคบเพื่อนที่ดีหรือกัลยาณมิตร /หลีกเลี่ยงเพื่อนไม่ดี) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕

ตารางที่ ๑๐ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

หลักธรรม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
เมตตา (ปรารถนาดีต่อเพื่อนนักเรียนและคนอื่น)	๓๒ ๘๖.๔	๒๕ ๖๓.๕	๑๕ ๔๐.๕	๑๐ ๒๓.๐	๓ ๑๘.๕
กรุณา (ช่วยเหลือเพื่อนๆ เมื่อทำกิจกรรมต่างๆ และการเรียนรู้)	๒๕ ๖๓.๕	๑๕ ๕๑.๓	๑๓ ๔๕.๕	๑๐ ๒๓.๐	๕ ๑๓.๕
มุทิตา (เมื่อเพื่อนนักเรียนได้รับคำชมเชยและทำความดีก็ยินดีด้วย)	๒๐ ๕๔.๐	๑๕ ๔๐.๕	๑๐ ๒๓.๐	๕ ๑๓.๕	๒ ๕.๔
อุเบกขา (เมื่อเห็นเพื่อนๆ ที่ทำไม่ดีหรือทำกิจกรรมไม่ผ่านเกณฑ์รู้จักให้อภัยและให้กำลังใจ ไม่ซ้ำเติม)	๒๔ ๖๔.๘	๑๓ ๔๕.๕	๑๒ ๓๒.๔	๑๐ ๒๓.๐	๖ ๑๖.๒

จากตารางที่ ๑๐ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม พบว่าจากตารางที่ ๑๐ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของนักเรียนโรงเรียนบ้านโนนม่วง พบว่า นักเรียนมี เมตตา (ปรารถนาดีต่อเพื่อนนักเรียนและคนอื่น) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๔ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕ กรุณา (ช่วยเหลือเพื่อนๆ เมื่อทำกิจกรรมต่างๆ และการเรียนรู้) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓ มุทิตา (เมื่อเพื่อนนักเรียนได้รับคำชมเชยและทำความดีก็ยินดีด้วย) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๔ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ อุเบกขา (เมื่อเห็นเพื่อนๆ ที่ทำไม่ดีหรือทำกิจกรรมไม่ผ่านเกณฑ์รู้จักให้อภัยและให้กำลังใจ ไม่ซ้ำเติม) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๘ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕

ตารางที่ ๑๑ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

หลักธรรม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ฉันทะ ความพอใจ (นักเรียนมีความพอใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ตั้งใจทำกิจกรรมต่างๆ และมีความคิดริเริ่มใหม่ๆ ประึกษาหารือร่วมกัน จึงทำให้กิจกรรมต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี)	๓๒ ๘๖.๔	๒๐ ๕๔.๐	๑๒ ๓๒.๔	๓ ๑๘.๕	๕ ๑๓.๕
วิริยะ ความเพียร	๒๕ ๖๓.๕	๑๓ ๔๕.๕	๑๕ ๔๐.๕	๑๐ ๒๓.๐	๖ ๑๖.๒
จิตตะ ความคิด	๓๐ ๘๑.๐	๒๕ ๖๓.๕	๑๕ ๕๑.๓	๑๒ ๓๒.๔	๕ ๑๓.๕
วิมังสา ความไตร่ตรอง	๒๐ ๕๔.๐	๑๓ ๔๕.๕	๑๒ ๓๒.๔	๕ ๑๓.๕	๒ ๕.๔

จากตารางที่ ๑๑ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ ของนักเรียนโรงเรียน หนองแขงวิทยาคม พบว่า นักเรียนเกิด ฉันทะ ความพอใจ (นักเรียนมีความพอใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ตั้งใจทำกิจกรรมต่างๆ และมีความคิดริเริ่มใหม่ๆ ประึกษาหารือร่วมกัน จึงทำ

ให้กิจกรรมต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๔ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐ วิริยะ ความเพียร ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ จิตตะ ความคิด ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕ วิมังสา ความไตร่ตรอง ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐

ตารางที่ ๑๒ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักผล ๔ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

หลักธรรม	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
ปัญญาพละ กำลัง คือ ปัญญา (นักเรียนมุ่งแสวงหาข้อมูลต่างๆ ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เป็นต้น เพื่อทำรายงานส่งครู โดยทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับเพื่อน)	๓๒ ๘๖.๔	๒๕ ๖๓.๕	๑๕ ๔๐.๕	๓ ๑๘.๕	๕ ๑๓.๕
วิริยพละ กำลัง คือ ความเพียร	๑๓ ๔๕.๕	๑๒ ๓๒.๔	๑๐ ๒๓.๐	๖ ๑๖.๒	๒ ๕.๔
อนวัชชพละ กำลัง คือ การกระทำ ไม่มีโทษ	๒๕ ๖๓.๕	๑๕ ๔๐.๕	๑๒ ๓๒.๔	๕ ๑๓.๕	๓ ๘.๑
สังคหพละ คือ เกื้อกูลอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี	๒๔ ๖๔.๘	๒๐ ๕๔.๐	๑๐ ๒๓.๐	๕ ๑๓.๕	๒ ๕.๔

จากตารางที่ ๑๒ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักผล ๔ ของนักเรียนโรงเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม พบว่านักเรียนใช้ ปัญญาพละ กำลัง คือ ปัญญา (นักเรียนมุ่งแสวงหาข้อมูลต่างๆ ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เป็นต้น เพื่อทำรายงานส่งครู โดยทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับเพื่อน) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๔ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕ วิริยพละ กำลัง คือ ความเพียร ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๔ อนวัชชพละ กำลัง คือ การกระทำ ไม่มีโทษส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕ สังคหพละ คือ เกื้อกูลอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๘ และรองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐

ตารางที่ ๑๓ ผลการปฏิบัติตามหลักเบญจศีล (ศีล ๕) ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

ชื่อหลักพุทธธรรม	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
-เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายกัน	๓๐ ๘๑.๐	๒๐ ๕๔.๐	๑๓ ๔๕.๕	๑๐ ๒๓.๐	๕ ๑๓.๕
-เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้	๒๐ ๕๔.๐	๑๓ ๔๕.๕	๑๒ ๓๒.๔	๖ ๑๖.๒	๒ ๕.๔

-เว้นจากการประพฤติผิดในกาม	๓๓ ๑๐๐	๓๐ ๘๑.๐	๒๕ ๖๓.๕	๑๐ ๒๓.๐	๕ ๑๓.๕
-เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง	๒๕ ๖๓.๕	๒๐ ๕๔.๐	๑๒ ๓๒.๔	๓ ๑๘.๕	๒ ๕.๔
-เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็น ที่ตั้งแห่งความประมาท	๓๓ ๑๐๐	๓๓ ๘๕.๑	๒๕ ๖๓.๕	๑๓ ๔๕.๕	๑๐ ๒๓.๐

จากตารางที่ ๑๓ พบว่า เมื่อนักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก เบญจศีลแล้ว มีผล คือ นักเรียนได้รับการยอมรับจากเพื่อนๆ ว่าเป็นคนมีน้ำใจดี ควรคบหา * ได้รับการยกย่องจากทางโรงเรียนและครูผู้สอนว่าเป็นคนดี เป็นแบบอย่างแก่คนอื่น เพื่อนๆ ให้การนับถือและคบหาด้วยความจริงใจ เพื่อนๆ ให้เกียรติและนับถือว่าเป็นคนจริงพูดตรงไม่โกหก มีสติครบถ้วนไม่ประมาทและทำกิจกรรมต่างๆ ได้ดี

ตารางที่ ๑๔ ผลการปฏิบัติตามหลักเบญจธรรม ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

ชื่อหลักพุทธธรรม	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
เมตตาและกรุณา นักเรียนมีคุณธรรมใน ใจตน คือ มีเมตตาจิตต่อเพื่อนๆ และคน อื่น รู้จักระมัดระวังการกระทำมากยิ่งขึ้น จริงใจในการกระทำและไม่ประมาทใน การศึกษาเล่าเรียน	๒๕ ๖๓.๕	๑๒ ๓๒.๔	๕ ๒๔.๓	๓ ๑๘.๕	๒ ๕.๔
สัมมาอาชีวะ	๓๐ ๘๑.๐	๒๕ ๖๓.๕	๑๓ ๔๕.๕	๑๐ ๒๓.๐	๕ ๑๓.๕
กามสังวร	๓๓ ๑๐๐	๓๓ ๘๕.๑	๑๒ ๓๒.๔	๕ ๒๔.๓	๓ ๑๘.๕
สัจจะ คือความสัตย์	๒๕ ๖๓.๕	๑๓ ๔๕.๕	๑๐ ๒๓.๐	๓ ๑๘.๕	๒ ๕.๔
สติสัมปชัญญะ	๓๐ ๘๑.๐	๒๕ ๖๓.๕	๑๒ ๓๒.๔	๑๐ ๒๓.๐	๕ ๑๓.๕

* สัมภาษณ์ นายอาสา คัมภีรา, ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

จากตารางที่ ๑๔ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักเบญจธรรม ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม พบว่า นักเรียนมีความเมตตาและกรุณา (นักเรียนมีคุณธรรมในใจตน คือ มีเมตตาจิตต่อเพื่อนๆ และคนอื่น รู้จักระมัดระวังการกระทำมากยิ่งขึ้น จริงใจในการกระทำและไม่ประมาทในการศึกษาเล่าเรียน) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๓๒.๔ สัมมาอาชีวะ ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ กามสังวร ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๑ ศัจจะ คือความสัตย์ ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๘ สติสัมปชัญญะ ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕

ตารางที่ ๑๕ ผลการปฏิบัติตาม หลักแสดงผลการปฏิบัติตามหลักการระ ๖ (ความเคารพ) ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

ชื่อหลักพุทธธรรม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
เคารพในพระพุทธเจ้า นักเรียนส่วนใหญ่เชื่อต่อพระรัตนตรัยว่าประเสริฐจริง หากใครปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนได้ ก็จะมีความสุข ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน	๓๓ ๘๘.๑	๒๕ ๖๗.๕	๑๓ ๔๕.๘	๑๐ ๒๗.๐	๕ ๑๓.๕
ความเคารพในพระธรรม	๓๐ ๘๑.๐	๒๕ ๖๗.๕	๑๒ ๓๒.๔	๘ ๒๔.๓	๒ ๕.๔
ความเคารพในพระสงฆ์	๒๕ ๖๗.๕	๑๓ ๔๕.๘	๑๐ ๒๗.๐	๕ ๑๓.๕	๒ ๕.๔
ความเคารพในการศึกษา	๓๐ ๘๑.๐	๒๕ ๖๗.๕	๑๓ ๔๕.๘	๑๐ ๒๗.๐	๕ ๑๓.๕
ความเคารพในความไม่ประมาท	๒๕ ๖๗.๕	๑๕ ๕๑.๓	๑๒ ๓๒.๔	๗ ๑๘.๘	๕ ๑๓.๕

จากตารางที่ ๑๕ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักการระ ๖ (ความเคารพ) ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม พบว่า นักเรียนมีความเคารพในพระพุทธเจ้า นักเรียนส่วนใหญ่เชื่อต่อพระรัตนตรัยว่าประเสริฐจริง หากใครปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนได้ก็จะมีมีความสุข ประสบ

ความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๑ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕
 ความเคารพในพระธรรม ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ ความ
 เคารพในพระสงฆ์ ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ ความเคารพ
 ในการศึกษา ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ ความเคารพใน
 ความไม่ประมาท ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓ ความเคารพ
 ในการปฏิสันถาร ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๓๒.๔

ตารางที่ ๑๖ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักกตัญญูทศเวที ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม

ชื่อหลักพุทธธรรม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
กตัญญูทศเวทีต่อการทำความดี (ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ ในเชิงสร้างสรรค์เช่น กิจกรรมทำบุญตักบาตร)	๓๕ ๕๔.๕	๓๐ ๘๑.๐	๑๗ ๔๕.๕	๑๒ ๓๒.๔	๕ ๒๔.๓
กตัญญูทศเวทีต่อบุพการี (เชื่อฟังผู้ปกครองและไม่ทำให้ท่านเสียใจด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและช่วยเหลืองานบ้านเท่าที่จะกระทำได้)	๓๐ ๘๑.๐	๒๐ ๕๔.๐	๑๕ ๔๐.๕	๑๐ ๒๖.๐	๕ ๑๓.๕
กตัญญูทศเวทีต่อสถานศึกษา (ไม่ก่อปัญหาแก่โรงเรียนและร่วมงานโรงเรียนในโอกาสต่างๆ เช่น กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ เป็นต้น)	๓๓ ๘๕.๑	๒๕ ๖๗.๕	๒๐ ๕๔.๐	๕ ๒๔.๓	๗ ๑๘.๕
กตัญญูทศเวทีต่อชาติ (เป็นพลเมืองที่ดีคนหนึ่ง และรู้จักบุญคุณของแผ่นดินเช่น การเล่นกีฬาด้านยาเสพติดในวันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น)	๒๕ ๖๗.๕	๑๗ ๔๕.๕	๑๒ ๓๒.๔	๑๐ ๒๖.๐	๕ ๑๓.๕

จากตารางที่ ๑๖ แสดงผลการปฏิบัติตามหลักกตัญญูทศเวที ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคมพบว่า นักเรียนมีความกตัญญูทศเวทีต่อการทำความดี (ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ ในเชิงสร้างสรรค์ เช่น กิจกรรมทำบุญตักบาตร) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๕ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ กตัญญูทศเวทีต่อบุพการี (เชื่อฟังผู้ปกครองและไม่ทำให้ท่านเสียใจ ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและช่วยเหลืองานบ้านเท่าที่จะกระทำได้) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐ กตัญญูทศเวทีต่อสถานศึกษา (ไม่ก่อปัญหาแก่โรงเรียนและร่วมงานโรงเรียนในโอกาสต่างๆ เช่น กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ เป็นต้น) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๑ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ กตัญญูทศเวทีต่อชาติ (เป็นพลเมืองที่ดีคนหนึ่ง และรู้จักบุญคุณของ

แผ่นดิน เช่น การเล่นกีฬา ด้านยาเสพติดในวันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น) ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๕ และรองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕

ดังนั้น การจัดกิจกรรมและโครงการเพื่อส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม พบว่า มีจุดเด่นอยู่ที่ การสอนให้นักเรียนคิดเป็น พูดเป็นและทำเป็น ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาที่พฤติกรรมของนักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้น เนื่องจากการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นระบบทั้งคณะผู้บริหาร โรงเรียน ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้นักเรียน เป็นคนดีของสังคม นอกจากนั้น ก็พบว่า นักเรียนมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมได้ดี เป็นผู้มีอารมณ์หนักแน่นกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นผู้มีสติปัญญา สามารถที่จะแก้ไขสถานการณ์ต่อหน้าหรือเหตุฉุกเฉินได้ทันทั่วทั้ง เพราะมีสติคอยกำกับอยู่เสมอ เนื่องจากเป็นผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายคุณธรรมจริยธรรมมาแล้วในแต่ละปีการศึกษา จากคณะพระสงฆ์ผู้ให้การอบรมอย่างมีขั้นตอน สรุปผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

๔.๒ ผลทางพฤติกรรมและปัญญาต่อเยาวชนโดยตรง

๔.๒.๑ ด้านพฤติกรรมทางกายของนักเรียนที่พึงประสงค์ (กายภาวนา)

กายภาวนา หมายถึง การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ ซึ่งมีคาอธิบายไว้หลายอย่าง ได้แก่ อินทริยสังวร แปลว่า สारวมอินทริย์ ๖ แต่บางแห่งแสดงไว้เพียง ๕ คือ ยกเว้นใจ ให้รู้จักคิดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทริย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ รวมทั้งการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย นอกจากนี้บางครั้ง กายภาวนา หมายถึง กายานุปัสสนาสติปัญญา คือ เรื่องที่เกี่ยวกับทางกาย ได้แก่ การบริโภค การใช้สอยต่างๆ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค^๒

กิจกรรมกายภาวนา คือการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนและผู้ปฏิบัติที่หลากหลาย เพื่อฝึกการควบคุม สारวมระวัง ในอินทริย์สังวรทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในระหว่างที่เรียนและปฏิบัติ ทั้งในอิริยาบถใหญ่ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และอิริยาบถย่อย เช่น การบริโภคอาหาร น้ำดื่ม ขับถ่าย เป็นต้น หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวทางกาย จาก

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๗๐.

การศึกษาพบว่า การพัฒนานักเรียนในระดับนี้ เห็นได้จาก การแต่งกายมีระเบียบถูกกาลเทศะ มีหลักประพจน์ที่ถูกต้องระหว่างกัน รู้จักการระ รู้จักกราบไหว้^๓ รู้จักถูกรับตามโอกาสและความเหมาะสม^๔ รู้จักขอร้องและให้อภัยเป็นโอกาสให้ผู้อื่นทักท้วงความผิดพลาดของตน^๕ มีคุณธรรมประจำชีวิต พัฒนาให้มีวัฒนธรรมทางวัตถุ^๖ เช่น ให้รู้จักรักษาความสะอาด ห้องเรียน ห้องน้ำห้องสุขา ที่นักเรียนจะต้องใช้ร่วมกัน รู้จักใช้น้ำ ใช้ไฟถูกอย่างประหยัด รู้จักรักษาสมบัติของส่วนรวม ช่วยกันรักษาสถานหน้าของโรงเรียน ต้นไม้ บริเวณที่สาธารณะ รู้จักระเบียบปฏิบัติ รู้จักวัตถุประสงค์ของการกินอาหารเพื่อสุขภาพและทานอย่าง มีสติ มีการควบคุมกายให้มั่นคงในอิริยาบถต่าง ๆ ให้มีกายอยู่สบาย ไม่หิว ไม่อึดอัด ได้ท่องเที่ยวพุดมิต ฝึกกายสงบ เรียบร้อย กราบไหว้ เรียบร้อย ปกติเหมาะสม ฝึกความเรียบร้อย มีกายปกติ มีกายปกติ สำรวม เรียบร้อย นั่งตัวตรง ดำรงกาย ตั้งมั่นสติ ไม่วอกแวก^๗

๔.๒.๒ ด้านพฤติกรรมทางสังคม (ศีลภาวนา)

ศีลภาวนา การเจริญศีล คือ การพัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย มีความสุจริตกาย วาจา ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน^๘ ซึ่งมองได้สองด้าน คือ ด้านภายในตัวเอง กับด้านภายนอก โดยที่ด้านภายใน คือ การฝึกกาย วาจาให้เดินเข้าสู่ทางที่ถูกต้องปราศจากโทษ เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการฝึกอบรมจิตต่อไป สำหรับด้านภายนอก คือ การมองในแง่ประโยชน์ของสังคม ได้แก่ การไม่เบียดเบียนกันเป็นอย่างน้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ต่อจากนั้นเป็นศีลที่เกื้อกูลยิ่งขึ้น คือ การช่วยเหลือทางสังคม^๙

นักเรียนที่มีผลด้านพฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคมโดยประเมินจากความรับผิดชอบต่างๆ เหล่านี้ คือ ตรงต่อเวลา มีความละเอียดรอบคอบ รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี

^๓ สัมภาษณ์ พระครูปริยัติสารวิมล ภูศรีฤทธิ์, พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๔ สัมภาษณ์ ด.ญ.นันทิยา คงคำ, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๕ สัมภาษณ์ ด.ช.ธีรรัตน์ อินทร์นาง, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๖ สัมภาษณ์ ด.ช.ธนิต บุญหลัง, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๗ สัมภาษณ์ ด.ช.อริสา ธนไชย์, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๘ สัมภาษณ์ พระไพฑูริย์ กุศลศิริโส, พระสอนศีลธรรมโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับเดิม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๗๑.

ดี มีความเพียรพยายาม ใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และมีวินัยในตนเอง มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว ยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา^{๙๐} ไม่ปดงานที่ได้รับมอบหมายไปให้ผู้อื่น และช่วยเหลือกลุ่มในการที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

จากการศึกษา พบว่า การพัฒนาให้นักเรียนเป็นผู้มีระเบียบวินัยตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม มีความรู้ทางกฎหมายที่มีความจำเป็นในการดำเนินชีวิต รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น รู้จักใช้สิทธิโดยชอบธรรมและมีใช้สิทธิส่วนเกิน โดยมีความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดีเป็นพื้นฐาน^{๙๑} มีความสามารถในการยับยั้งตนได้ดี ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งชั่วร้ายที่จะจูงใจให้มัวเมาจนเกินไป ไม่เปิดโอกาสให้คนเห็นแก่ตัวทำการมอมเมาผู้อื่นจนเกินขอบเขต โดยวิธีจำกัดและควบคุมสิ่งฟุ่มเฟือยตามสมควร เพื่อความปลอดภัยของส่วนรวมเป็นสำคัญ มีความอดทนในการรอเพื่อนในขณะกำลังดื่อกอาหาร มีความ พร้อมเพรียง ฝึกความสงบเสงี่ยม มีความ อดทนในการฟัง ไม่พูด ขูยกัน นำชื่อธรรมะที่ได้รับฟังไปปฏิบัติได้ถูกต้อง มีกาย วาจา เป็นปกติ รองรับการศึกษาศีลธรรม มีความสำรวมในอายตนะทั้งภายนอกและภายใน มีความสงบ เสงี่ยม ไม่เหยยเพื่อน^{๙๒} (ตามนัยของอินทรียสังวรศีล)

๔.๒.๓ ด้านพฤติกรรมทางอารมณ์ (จิตภาวนา)

จิตตภาวนา การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ คือ การทำจิตใจให้เจริญองงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข มีคุณภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดี มีสุขภาพจิตดี เข้มแข็งมั่นคง เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส^{๙๓}

กิจกรรมจิตภาวนา คือ การจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนและผู้ปฏิบัติได้อบรมปฏิบัติทาง จิต เพื่อพัฒนาสติให้เกิดสมาธิตั้งมั่นจดจ่อ ในระหว่างที่เรียนและฝึกปฏิบัติ ให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึก เข้มขึ้น และสนใจในการสอนและการฝึกปฏิบัติ โดยมีกิจกรรมการฝึกสมาธิ ในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายให้เหมาะสมกับจริตของผู้ปฏิบัติ ปลุกฝังให้มีจิตใจมีความมั่นคง เข้มแข็ง จิตไม่หวั่นไหวด้วยอารมณ์ที่ชั่วร้ายต่าง ๆ ที่ ได้ประสบ บิดามารดาจะต้องปลุกฝังทักษะทางอารมณ์แก่บุตร

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระไพฑูริย์ คุตตสีโล, พระสอนศีลธรรมโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๙๑} สัมภาษณ์ ค.ญ.ชลธิชา แรงค์, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๙๒} สัมภาษณ์ ค.ญ.มณีนัน มาดอนกลาง, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๙๓} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๕-๑๕.

ให้บุตรสามารถประกอบจิตของตน ให้มีความหนักแน่นไม่อ่อนไหวไปตามสิ่งยั่วที่เกิขึ้น ด้วยการฝึกจิตให้มีสมาธิมั่นคง สามารถ ข่มจิตใจต่ออารมณ์ที่มากระทบได้ จนมีจิตใจที่มั่นคง เป็นสมาธิ และมีความเบิกบาน แจ่มใส มี สุขภาพจิตดี

จากการศึกษา พบว่า จุดเริ่มต้นจะต้องการพัฒนาจากสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม เพื่อช่วยเหลือหลอมให้นักเรียน มีความรู้สึกรักคิดในทางที่ดีงามได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบของของโรงเรียนที่ใช้เรียน^{๙๔} ห้องเรียน บรรยากาศในการเรียน ให้อยู่ในสภาพที่ไม่สับสนวุ่นวายจนเกินไป มีแหล่งคลายความตึงเครียดจากปัญหาต่างๆ มีสถานที่ให้ความปลอดภัยแก่นักเรียนที่ต้องการความสงบ^{๙๕} เช่น ห้องจริยธรรม ห้องสมุด ที่ สบายะ นักเรียนรู้จักการปลดปล่อยความกังวลใจ เป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นประการหนึ่ง ของการพัฒนาสภาพจิตใจให้มั่นคง ^{๙๖} การเรียนรู้สื่อมวลชนต่าง ๆ ให้เหมาะสมแก่วัยเรียน ไม่เป็นบ่อเกิดของอารมณ์ฟุ้งซ่าน เป็นเรื่องที่ต้องทำร่วมกันไปทั้งสิ้น ทำให้เข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ง่าย สติเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสำเร็จ สติเป็นเครื่องเตือนไม่ให้ทำชั่ว สติทำให้ไม่หลงลืมให้เกิดจิตอ่อนโยน เคารพกติกา ไม่เห็นแก่ตัว คิดดี มีมโนสำนึก ^{๙๗} (ตามปติโพธ)

๔.๒.๔ ด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)

ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง คือ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะหรือตามที่มันเป็น สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไร ก็รู้ตามที่มันเป็นอย่างนั้นเท่านั้น เกิดญาณุตตญาณทัสสนะ รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถหาจิตใจให้เป็นอิสระ ทาตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ^{๙๘} กิจกรรมปัญญาภาวนา คือ การจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียน และผู้ปฏิบัติเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในหลักสูตรการเรียนรู้อย่างชัดแจ้ง โดยมีวิธีการดังนี้ คือ^{๙๙}

^{๙๔} สัมภาษณ์ เด็กหญิงเปรมฤดี เสโต, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๙๕} สัมภาษณ์ เด็กหญิงวรัญญา นิลผาย, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติสารวิมล ภูศรีฤทธิ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๙๗} สัมภาษณ์ เด็กหญิงพรชิตา เปาชน, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๙๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พัฒนาคณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติสารวิมล ภูศรีฤทธิ , ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หนองแขงวิทยาคม, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

๑) ปลุกฝังให้มีทักษะความเห็นที่ถูกต้อง ได้แก่ความเห็นที่ตรงตามความเป็นจริง เช่น เห็นในสิ่งที่เป็นคุณว่าเป็นคุณ เห็นในสิ่งที่เป็นโทษว่าเป็นโทษ รู้จักแยกแยะถูกผิด กุศล อกุศล ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ของสิ่งต่างๆ อย่างรู้เท่าทัน^{๒๐} การมีทักษะที่ถูกต้องเป็นจุดเริ่มต้นของการ กระทำ การพูด และการคิดอย่างถูกต้อง ในลักษณะตรงกันข้าม หากมีทักษะที่ผิดก็จะนำไปสู่การ กระทำ การพูด และการคิดที่ผิดเช่นเดียวกัน

๒) ปลุกฝังให้มีวิธีคิดด้วยปัญญา ได้แก่วิธีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการ กล่าวคือ การ คิดพิจารณาอย่างแยกแยะตามหลักของเหตุและผล สามารถคิดแก้ปัญหา และตัดสินใจอย่าง ถูกต้อง บนฐานของปัญญา บิдамารดาควรปลุกฝังให้บุตรคิดเป็น ด้วยการคิดตามหลักของเหตุและ ผล อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่คิดตามอำนาจของกิเลสฝ่ายต่ำ โลภะ โทสะ และโมหะ ตลอดจนการดำรงชีวิตในทางที่เป็นกุศล ได้แก่ ดำริในการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ต่อผู้อื่น ไม่ดำริในทางอกุศล เช่น ดำริในการอาฆาตพยาบาท

จากการศึกษาพบว่า นักเรียนรู้จักการใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน นักเรียน รู้จักการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย^{๒๑} และนักเรียนรู้จักการใช้สื่อการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจ ใฝ่รู้ นอกจากนั้น ยังพบว่า นักเรียนมีความไม่ประมาทในการเรียนการสอน กล่าวคือ เป็นผู้ดำรงตน อยู่ในสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) และสัมมาสังกัปปะ (ความดำริในทางที่ถูกต้อง) เจริญอกงาม ขึ้นจนนักเรียนมีภูมิคุ้มกันด้านสติปัญญา^{๒๒} มีจิตผ่องใส เบิกบานรู้จักแก้ปัญหาเมื่อเวลาที่ประสบ กับความทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นต่างๆ ที่ผิด (มิจฉาทิฐิ) มี อิสเสรีทางความคิดและ ปัญญา^{๒๓} คือ สามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เมื่อครูแนะนำไปได้ระยะหนึ่งแล้ว

นอกจากนั้น ยังพบว่า โรงเรียนได้ จัดกระบวนการเรียนรู้ และสร้างสรรค์ที่เหมาะสม กับนักเรียนด้านนี้ คือ กิจกรรมมีขั้นตอนที่เชื่อมโยงสู่ชีวิตได้จริง เช่น การถวายเทียนจำนำพรรษา^{๒๔} การเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา เนื่องในโอกาสฉลอง พุทธชยันตี ๒,๖๐๐

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระไพฑูรย์ กุตุตสีโล , ครูพระสอนศีลธรรมโรงเรียน หนองแขงวิทยาคม , ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระไพฑูรย์ กุตุตสีโล , ครูพระสอนศีลธรรมโรงเรียน หนองแขงวิทยาคม , ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒} สัมภาษณ์ เด็กหญิงสุพรรณา ราชเพ็ง, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์ เด็กหญิงนันท์ตา พลศรี, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติสารวิมล ภูศรีฤทธิ์, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนหนองแขง วิทยาคม, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ปีแห่งการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๒๕} (ตรงกับวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๕) นอกจากนั้น ยังมีกิจกรรม/โครงการอื่นๆ ที่เสริมปัญญาให้แก่เด็กเรียนอีก เช่น การปลูกผัก การทำอาหาร การทำงานศิลปะ ประดิษฐ์ ที่ต้องทำร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นการฝึกการแก้ปัญหาาร่วมกันเป็นกลุ่ม ขณะทำสมาธิรู้จักการข่มใจ ตั้งใจปฏิบัติสมาธิ รู้จักความอดทนต่อเวทนาที่เกิดขึ้นและรู้จักอุเบกขา การวางเฉยต่อสังขาร เช่น ปวดเข่า ปวดตา เพราะบางคนกดเปลือกตาแรง ได้เรียนรู้ธรรมชาติของลมหายใจ ร่างกาย และจิตใจตนเอง^{๒๖}

๔.๓ พฤติกรรมอันพึงประสงค์ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม ที่มีต่อวัดชุมชน สถานศึกษา และต่อครอบครัวในทัศนะของผู้บริหาร คณะครู พระสงฆ์ และผู้ปกครอง

จากการศึกษาพบว่า พฤติกรรมอันพึงประสงค์ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม ที่มีต่อวัด ชุมชน สถานศึกษา และต่อครอบครัวในทัศนะของผู้บริหาร คณะครู พระสงฆ์ และผู้ปกครอง มี ดังนี้

๑. ครอบครัว สถาบันครอบครัวตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตรด้วยความเอาใจใส่และอบอุ่น เด็กได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและการปฏิบัติที่ดีจากครอบครัว^{๒๗} บิดามารดา บ้านหรือสถาบันครอบครัว เป็นแหล่งแรกที่ทำหน้าที่ปลูกฝังและหล่อหลอมตลอดจนถ่ายทอดลักษณะอันทรงคุณธรรมและจริยธรรมแก่สมาชิกในครอบครัว^{๒๘} และต้องทำหน้าที่ต่อไป แม้เด็กจะเข้าไปรับการศึกษาอบรมในโรงเรียนระดับต่างๆ อยู่แล้วก็ตาม^{๒๙}

นอกจากบิดามารดาแล้ว ญาติผู้ใหญ่และสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัว เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กในครอบครัวเช่นเดียวกัน โดยปกติเด็กจะเรียนรู้เจตนคติเชิงจริยธรรมจากผู้ใหญ่ด้วยการสังเกตและเลียนแบบมากกว่าที่จะได้จากการฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่โดยตรง หากผู้ใหญ่เป็นผู้มีลักษณะเด่นเป็นที่ยกย่องบูชาแก่เด็กมาก เด็กจะมีแนวโน้มเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่มากขึ้นเท่านั้น

^{๒๕} สัมภาษณ์ เด็กหญิงอัญชิรา สิมะณี, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๖} สัมภาษณ์ เด็กหญิงสุรภา ศิริพันธุ์, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ เด็กหญิงวราภรณ์ อำพรรัมย์, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระไพฑูริย์ คุตตสีโล, พระสอนศีลธรรมโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๙} สัมภาษณ์ เด็กหญิงจุฑามาศ ราชเพ็ง, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

๒. การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษานำนโยบายนี้เป็นพิเศษโดยถือว่าเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของครูทุกคน โดยผู้สอนจะต้องปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กโดยเน้นความดีงามที่จะต้องปฏิบัติจริงอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย และพฤติกรรมของครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีงามทางจริยธรรม^{๓๐} เพื่อน ๆ ของเด็ก เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางคุณธรรมและจริยธรรมบางอย่างให้เด็กได้รับรู้ รับไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดพฤติกรรมคล้อยตามเพื่อน ๆ ได้ นอกจากนี้การเรียนรู้เชิงจริยธรรมของเด็กมิใช่มาจากเพื่อน ๆ เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังได้มาจากการได้กระทำกิจกรรมร่วมกัน การเข้าใจกันและกันในระหว่างเด็กด้วยกันเองด้วย ซึ่งเพื่อน ๆ ดังกล่าวนี้นี้ รวมทั้งเพื่อนในโรงเรียนและเพื่อนนอกโรงเรียนด้วย^{๓๑} ซึ่งรวมถึงการจัดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา การบริหารและการให้บริการต่างๆ ในสถานศึกษา การเป็นตัวอย่างอันดีงามของครูอาจารย์ การเรียนการสอนวิชาต่างๆ ตามหลักสูตร การเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับจริยศึกษาโดยเฉพาะ การจัดกิจกรรมต่างๆ ในสถานศึกษา^{๓๒}

๓. สถาบันทางศาสนาโดยเฉพาะวัดซึ่งมีสิ่งแวดล้อมที่สงบ และบางครั้งเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้จริยธรรมได้ดี^{๓๓} โดยเฉพาะสถาบันสงฆ์มีการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพในการเผยแผ่หลักธรรม พระสงฆ์มีส่วนช่วยเหลือ อดมากขึ้น ในการสอนวิชาจริยธรรมในโรงเรียน^{๓๔} เพราะพระสงฆ์หรือผู้นำทางคุณธรรมและจริยธรรมในหมู่บ้าน ตำบลหรืออำเภอ หรือท้องถิ่นที่เด็กหรือนักเรียนอยู่นั้น เป็นที่เคารพนับถือของผู้ใหญ่ในสังคมนั้น และได้รับมอบหมายให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนด้านคุณธรรมแก่ประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่^{๓๕} การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระสงฆ์และหรือผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นนั้น จะมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กหรือนักเรียน ในท้องถิ่นนั้นด้วย^{๓๖}

๔. สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะ วิทยุ โทรทัศน์ ให้สละเวลา บประมาณในการผลิตรายการสำหรับเด็กหรือรายการที่มีเนื้อหาสาระที่มีคุณค่าและประโยชน์ในการปลูกฝังคุณธรรม

^{๓๐} สัมภาษณ์ เด็กหญิงจิรนนท์ เบ้าเศษ, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๑} สัมภาษณ์ เด็กชายธนรัตน์ นังคะลา, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๒} สัมภาษณ์ เด็กชายพงศพัศ ทองกุล, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติสารวิมล ภูศรีฤทธิ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๔} สัมภาษณ์ เด็กหญิงวิภาดา ภูมิรัตน์, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติสารวิมล ภูศรีฤทธิ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์ เด็กชายตะวัน เกิดบ้านเป้า, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

จริยธรรมให้แก่เด็กเพิ่มมากขึ้น^{๓๓} สื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชน ทุกรูปแบบในปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงเจตนา ค่านิยมตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน นักเรียนหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดไปถึงภาพยนตร์ บทเพลง หนังสืออ่าน เป็นทั้งเครื่องปลูกฝังค่านิยมคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนทุกวัยและในขณะเดียวกัน ถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจในด้านที่จะช่วยปลูกฝังความมีคุณธรรมที่ดีแก่เด็กและเยาวชนแล้ว ยังอาจเป็นเครื่องทำลายหรือขวางกั้นการปลูกฝังและหล่อหลอมให้เด็กนักเรียน ให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงามได้ด้วย^{๓๔}

๔.๔ ผลของการจัด กระบวนการเรียนรู้ตามแนว วิธีพุทธ โรงเรียนหนองแขงวิทยาคม อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า นักเรียนในโรงเรียนหนองแขงวิทยาคม อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม/โครงการ โรงเรียนวิธีพุทธ ส่งผลดีในด้านต่างๆ ได้แก่

ในด้านอริยสัจศึกษา คือ การศึกษาด้าน หรือขั้นตอนที่ฝึกให้นักเรียนเกิด สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ จนบุคคลมีความประพฤติที่ดี มีวินัย มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี เป็นพื้นฐานการสร้างคุณภาพจิตที่ดี กิจกรรมที่เหมาะสมกับนักเรียนในด้านนี้ ได้แก่ กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ การเคลื่อนไหวประกอบเพลง จังหวะ เล่านิทานที่สอดแทรกกตัตถธรรม การแสดงบทบาทสมมุติ การประดิษฐ์ศิลปะหัตถกรรมต่าง ๆ การเล่นอย่างมีกติกา รวมถึงการนั่งล้อมวงสนทนา พูดคุยกันถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในและนอกห้องเรียน

ในด้านอริยจิตศึกษา คือ การศึกษาด้าน หรือขั้นตอนที่ฝึกให้นักเรียนเกิด สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคล มีความพร้อมทางคุณธรรม คุณภาพจิต และสัมมาสมาธิ กิจกรรมที่เหมาะสมกับนักเรียนในด้านนี้ ได้แก่ กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงจังหวะ การสวดการร้องเพลงทำนองสรภัญญะ การ เล่านิทานที่สอดแทรกกตัตถธรรม การแสดงบทบาทสมมุติ การประดิษฐ์ศิลปะหัตถกรรมต่างๆ ที่ทำให้มีใจจดจ่อ มีสมาธิ และการเล่นกีฬาต่างๆ อย่างมีกติกา มีสติรอบคอบ รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และรู้จักให้อภัยแก่กัน มีจิตเมตตาต่อกัน ไม่เอาเปรียบคู่ต่อสู้ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา (มีคุณธรรมสำหรับการเล่นกีฬา)

ในด้านอริยปัญญาศึกษา คือ การศึกษาด้าน หรือขั้นตอนที่ฝึกให้นักเรียนเกิด สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคล มีความพร้อมทางปัญญา มีจิตผ่องใส เบิกบานไว้

^{๓๓} สัมภาษณ์ เด็กหญิงอรรพพร โนนพล, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๔} สัมภาษณ์ เด็กชายศรัณย์วิทย์ นาโพธิ์, นักเรียน, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นต่างๆ อิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง กระบวนการสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับนักเรียนด้านนี้ คือ กิจกรรมมีขั้นตอนที่เชื่อมโยงสู่ชีวิตจริง เช่น การถวายเทียนจำนำพรรษา การเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา เนื่องในโอกาสฉลอง พุทธชยันตี ๒,๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนั้น ยังมีกิจกรรม/โครงการอื่นๆ ที่เสริมปัญญาให้แก่เด็กนักเรียนอีก เช่น การปลูกผัก การทำอาหาร การทำงานศิลปะ ประดิษฐ์ ที่ต้องทำร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นการฝึกการแก้ปัญหาร่วมกันเป็นกลุ่ม